

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ
СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ**

Збірник наукових праць

Частина 1

№ 6, 2012

ББК 74.580.2
УДК 371.13
П 78

Науковий збірник. Виходить 2 рази на рік.
Заснований у 2010 році. Засновник: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
Ресстраційне свідоцтво КВ № 17132–5902Р від 08.10.2010 р.

Науковий збірник входить до нового Переліку фахових видань України (Бюлетень ВАК України № 4, 2011 р.), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (постанова президії ВАК України від 23 лютого 2011 р., № 1–05/2)

Редакційна колегія:

Побірченко П. С. (головний редактор), Ярошинська О. О. (заступник головного редактора), Світух М. Б., Коберник О. М., Кузь В. Г., Луговий В. І., Мартинюк М. Т., Пащенко Д. І., Сивачук П. П., Ярошенко О. Г.

Рецензенти:

Адаменко О. В., доктор педагогічних наук, професор Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, декан факультету допрофесійної підготовки
Олексюк О. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики музичної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, головний науковий співробітник відділу ТМГО Інституту вищої освіти АПН України

Рекомендовано до друку вченою радою
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
(протокол № 2 від 24 вересень 2012 р.)

П 78 Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко П. С. (гол. ред.) та ін.] – Умань : ПП Жовтний О. О., 2012 – Випуск 6 – Частина І – 405 с.

ББК 74.580.2

У науковому збірнику розкриваються результати досліджень у галузі педагогічної освіти в Україні, здійснюється інформування суспільства про дослідження проблем підготовки сучасного вчителя. Призначений для докторантів, аспірантів, спеціалістів вищої освіти та інших навчальних закладів усіх типів, хто цікавиться проблемами професійної педагогічної підготовки.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2012

ЗМІСТ

ДИДАКТИКА ТА МЕТОДИКА

Людмила Башиль. Методичні засоби технології формування літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури	8
Вікторія Вищоголова. Особливості розвитку комунікативних якостей майбутніх державних службовців	20
Андрій Гедик. Дидактичні умови оптимізації початкового етапу формування графічних понять у майбутніх учителів технологій	25
Володимир Гришечук. До питання особливостей формування у майбутніх учителів умінь аналізувати образи-персонажі історичних літературних творів	32
Світлана Каприк. Самостійна навчальна робота студентів – особлива система умов навчання, яку створює викладач	38
Тетяна Коробейнікова. Експериментальна перевірка ефективності формування у майбутніх учителів англомовної компетентності в діалогічному мовленні	44
Андрій Кужельний. Особливості організації самостійної роботи майбутніх вчителів технологій	50
Микола Мрук. Особливості процесу управління технічного творчостю та передумови її реалізації в практиці підготовки майбутніх учителів	56
Тетяна Петухова. Удосконалення організації підготовки вчителів технологій у вищих навчальних закладах	62
Ольга Рем. Педагогічні умови формування правової культури педагога професійного навчання	68
Інна Терешко. Розвиток самостійного мислення студентів-філологів на заняттях з виразного читання	74
Вікторія Хренова. Розвиток критичного мислення майбутнього учителя технологій профільної школи шляхом застосування навчальної стратегії «Бортовий журнал»	80

Сергій Котловий

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ
ПРОФЕСІЙНОГО ЛІЦЕУ В ГУРТОЖИТКУ

У статті розкриваються організаційні та соціально-педагогічні засади організації дозвіллевої діяльності учнів професійно-технічних закладів освіти в гуртожитку. Обґрунтовуються технології, форми та методи дозвіллевої діяльності, види соціально-профілактичної роботи.

Ключові слова: соціально-педагогічні засади, професійно-технічний заклад освіти, дозвілля, гуртожиток.

Соціально-економічна ситуація України потребує підготовки висококваліфікованих робітників, здатних створювати якісні продукти матеріальної культури, які б задовольняли потреби наших громадян. Натомість все менше випускників професійно-технічних закладів освіти бажають працювати за отриманими спеціальностями, або ж невідповідально ставляться до виконання своїх професійних обов'язків. Адже більша частина контингенту учнівської молоді цих закладів – це діти-сироти та напівсироти (соціальні, біологічні) з проявами девіантної, асоціальної та конфліктної поведінки, вихідці з педагогічно занедбаних і матеріально незабезпечених родин, що, у свою чергу, ускладнює навчально-виховний процес ПТНЗ, перешкоджає активній соціалізації учнів. У таких дітей нівелюються сімейні цінності, вони майже не готові до життєдіяльності в певній громаді, суспільстві в цілому. Також необхідно констатувати різке падіння престижу освіти в учнівському середовищі, у зв'язку з тим, що вона не забезпечує гідний життєвий рівень, не гарантує стабільний заробіток.

Одночасно ускладнення умов навчання в закладах профтехосвіти (комп'ютеризація, інформаційне навантаження), і, загалом, нова система професійного навчання, яка практично відмінна від шкільного, незнайоме соціальне середовище, проживання в гуртожитку ставить вихованців професійного ліцеу у складну ситуацію, яка нерідко буває конфліктною. Активний, позитивний характер виникнення та вирішення даних конфліктних ситуацій залежить як від поведінки самих учнів, так і від організованого навчально-виховного процесу в певному ПТНЗ, де велику роль відіграє налагоджена система просвітницького та соціального виховання в гуртожитку за рахунок організації дозвіллевої діяльності, яку координують вихователь, груповий керівник, соціальний педагог, психолог та студентське самоврядування.

Враховуючи нові складні умови, в яких відбувається навчання і виховання учнів ПТНЗ, постало питання актуалізації даної проблеми, пошуку нових концепцій і моделей соціально-педагогічної діяльності як

безпосередньо в навчальних закладах, так і за місцем проживання учнів. Відома до сьогодні традиційна парадигма взаємодії сім'ї, навчального закладу та громадськості виявилась дещо відсталою від реального суспільного життя, соціальних процесів та нових відкритих проблем.

Теоретичними засадами наукових підходів до формування у молоді позитивно спрямованої поведінки стали праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: Т. Алексєєнко, О. Беспалько, Я. Гілінського, В. Гурової, К. Гланзи, А. Капської, В. Корчєнова, І. Ковчиної, Н. Лавриченко, Л. Федотової. Інтенсивною розробкою теоретичних аспектів проблем соціального виховання учнівської та студентської молоді, вивченням соціальних чинників формування досвіду моральної поведінки особистості займалися К. Байша, І. Бєх, І. Зєврева, Т. Іщенко, І. Кон, Г. Лактіонова, А. Мудрик, В. Оржеховська, Ж. Петрочко, І. Рогальська, С. Савченко, Н. Сейко та ін.

У сучасній науково-педагогічній літературі виховний вплив дозвілля на процес формування молоді людини розкрито у працях вітчизняних (Л. Аза, В. Бойчєлюк, В. Воловик, В. Омєльяненко, В. Перебенєсюк, Н. Цимбалюк та ін.) та зарубіжних (Р. Декарт, Дж. Р. Келі, Г. Орлов, С. Паркер, Р. Стебінс, Ю. Стрєльцов, В. Суртаєв, С. Шмаков та ін.) науковців.

Тільки незначна кількість досліджень присвячена вивченню організації дозвілля учнів в гуртожитках професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ).

Мета статті полягає в обґрунтуванні організаційних та соціально-педагогічних засад організації дозвілля учнів професійного ліцеу в гуртожитку як умови формування досвіду безконфліктної поведінки.

Соціальний розвиток і становлення особистості учня професійного ліцеу може здійснюватись лише в умовах цілеспрямованої і організованої його діяльності не лише в навчальному закладі, а і в гуртожитку, доцільність якої характеризується тим, що він може випробувати себе, реалізувати свої потенційні сили, самоствердитись, водночас розкриваючи всі можливості і створюючи власне «Я» у конкретному середовищі і конкретному соціумі. При цьому соціальна позиція особистості реалізується за допомогою певних психологічних утворень: установок, емоційного ставлення, звичок. Але діяльність особистості, в тому числі і соціальна поведінка, залежить від соціально-педагогічних умов, ситуацій, які спонукають учня ПТНЗ до змін внутрішніх потреб, інтересів, до усвідомлення власної соціальної ролі, емоційних і психічних зусиль на створення «Я» як особистості.

Можна сказати, що особистість проявляється в позиції, яка простежується у взаємодії. В результаті закладається підґрунтя свідомості дії, моральних вчинків, позитивної поведінки, соціально-ціннісних орієнтацій.

Зокрема, аналіз ситуації показує, що причини конфліктної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів тісно пов'язані

з сьогоденною соціально-економічною нестабільністю у суспільстві, конкретною ситуацією і умовами виховання в сім'ї, недоліками в організації навчально-виховного процесу в цих закладах освіти, слабкою організацією працевлаштування випускників навчального закладу, низьким рівнем організації дозвілля, несприятливим побутовим оточенням, негативним впливом антигромадських формувань. Прояви асоціальної поведінки серед учнів професійно-технічних навчальних закладів мають свою специфіку, яка, в першу чергу, зумовлена особливостями їхньої моральної вихованості, соціальною і правовою незрілістю, матеріальним становищем батьків, учнів.

Вивчення стану організації соціального виховання в ПТНЗ підтвердило, що практично розпалася система правової освіти, відсутня цілеспрямована виховна робота за місцем проживання учнів, в гуртожитку, припинили свою діяльність громадські вихователі, незадовільно організовано науково-методичне забезпечення виховної діяльності.

Одним із способів формування соціального досвіду безконфліктної взаємодії та важливою соціально-педагогічною умовою профілактики конфліктної поведінки серед учнів професійно-технічних закладів освіти є організація відповідної дозвіллевої діяльності в гуртожитку. Адже більше 60 % учнів ПТНЗ проживають саме в гуртожитку і є відстороненими від батьківського піклування, тому вихователь гуртожитку, соціальний педагог, психолог, заступник з виховної роботи, класний керівник та органи учнівського самоврядування мають взяти на себе обов'язок по вихованню підростаючого покоління і організувати вільний час вихованців таким чином, щоб вони не набували досвіду аморальної, адиктивної та деліквентної поведінки. Беззаперечним є той факт, що більшість учнів ПТНЗ є вихідцями із сільської місцевості і нове, захопливе проживання в місті, з усіма його принадами, згубно впливає на їх поведінку.

Гуртожиток професійно-технічного навчального закладу слід розглядати як педагогічну структуру, оскільки в ньому живуть молоді люди, характер, звички, життєві установки, стиль поведінки яких ще остаточно не склалися. Процес формування особистості триває під впливом спілкування молоді, взаємовпливу, самого середовища гуртожитку. Якщо тут панує атмосфера доброзичливості, уваги до кожного, що проживає, якщо існує турбота про підвищення освітнього рівня молоді, задоволення її культурних запитів та інтересів, духовне зростання, то такий вплив є педагогічним.

Важливо вже на етапі поселення в гуртожиток зважено поставитися до відбору жильців у ту чи іншу кімнату. Соціальний педагог, куратор групи мають порадити коменданту та вихователю гуртожитку кого з ким поселяти, аби в одній кімнаті не проживали учні, які характеризуються конфліктними формами поведінки.

З жильцями гуртожитку, що проявляють ситуативний та поверховий рівень сформованості соціального досвіду безконфліктної поведінки, педагогічними працівниками та членами соціальної служби розв'язання

конфліктів проводиться індивідуальна профілактична робота, яка полягає у роз'ясненні правил проживання у гуртожитку, необхідності гуманних взаємин між собою, розкритті шкідливості деструктивних форм вирішення конфліктів тощо. Така робота носить інтимно-довірливий характер, оскільки здійснюється в кімнаті, де проживає вихованець, у спокійній обстановці за чашкою чаю, чи кави. Відповідна профілактична і корекційна робота може проводитися не тільки в індивідуальній формі, а й у парній, груповій та колективній. При цьому використовуються такі методи соціального виховання як бесіда, розповідь, роз'яснення, навіювання, переконування, дискусія, розв'язування соціально-моральних задач тощо.

Створення в гуртожитку наймінімальніших умов для дозвілля, розвиток у молодіжному середовищі суспільних початків, пов'язаних з тією або іншою творчою діяльністю у вільний час, – конкретний шлях ефективного впливу на духовне зростання учнів, на підвищення їхньої соціальної зрілості й самосвідомості. Тому не тільки вихователю гуртожитку, соціальному педагогу, а й іншим педагогічним працівникам професійного ліцею треба чітко знати виховні можливості гуртожитку, його соціально-педагогічні функції, що впливають із самої суті суспільного життя.

Найважливішою є функція створення добрих матеріально-побутових умов для тих, що проживають, при активній участі самих учнів. Подібна участь сприяє формуванню у юнаків та дівчат потреби виявити свої ціннісні установки й орієнтації в сфері господарсько-побутової праці, підвищенні їхньої культури як у цей час, так і в майбутньому сімейному житті.

На другому місці перебуває соціально-педагогічна функція, спрямована на вироблення в молоді комунікативних якостей, умінь жити в колективі однолітків, де незмірно, у порівнянні з домашніми умовами, зростають такі вимоги до кожної людини, як умінь й бажання проявляти увагу й доброзичливість до тих, що живуть поряд, здатність вчасно прийти на допомогу, висловити співчуття.

Із цією функцією тісно пов'язана функція, що сприяє розвитку спілкування молоді, вихованню культури, створенню довірливих стосунків між мешканцями. Характер та ініціативність спілкування в гуртожитку залежать від соціально-культурного середовища. Якщо інтенсивність спілкування невисока, розвивається на основі споживчих інтересів, потрібно будити в молоді творчі можливості, створювати умови, щоб юнаки й дівчата могли реалізувати себе в якій-небудь справі. Зробити це можна за допомогою лідерів. Серед тих, що проживають у гуртожитку, їх можна знайти чимало. Це люди, що володіють тими чи іншими вміннями або талантами.

Нові стосунки в гуртожитку формують самосвідомість учнів, спонукають осмислити досвід оточуючих людей стосовно себе. Тому така велика роль доброзичливого спілкування в становленні моральних

установок особистості, формуванні соціального досвіду безконфліктної поведінки.

Високий освітній рівень молоді, широта кругозору, здатність до творчої участі в суспільному житті, уважна зацікавлена аудиторія – все це дає змогу проводити виховну роботу в гуртожитку більш широко й поглиблено, використовувати найрізноманітніші й перспективні її форми й методи, зробити спілкування молоді більше цікавим, довірливим, безконфліктним.

Оскільки на сьогодні організація дозвілля дітей та молоді є актуальною соціально-педагогічною проблемою, тому воно повинно бути не тільки цікавим, а й змістовно наповненим, спрямованим на формування базових соціальних і моральних цінностей, ціннісних ставлень, розвиток соціально-моральних якостей, збагачення позитивного досвіду і профілактику негативних, шкідливих звичок та девіантної поведінки [2].

Під час планування, організації та здійснення дозвілєвої діяльності учнів в гуртожитку ПТНЗ доцільно застосовувати такі соціокультурні технології:

1. Культуротворчі – володіють широким спектром реалізації на всіх етапах соціалізації особистості вихованця ПТНЗ, виконують важливі функції, щодо становлення особистості та формування його ціннісних орієнтацій. До них належать технології: художньо-творчого функціонування – здійснюють позитивний вплив на емоційну сферу учнів, процес формування духовності, культури стосунків, пізнавальних процесів особистості; художньо-розвивальні – сприяють участі учнів у різноманітних видах і формах, творчій реалізації та саморозвитку; культурозберігаючі – ґрунтуються на створенні та збагаченні цінностей культури, які пов'язані з дослідженням, збереженням і їх відтворенням, розумінні значення та використанні національної культурної спадщини.

2. Рекреативні технології, які ґрунтуються на психолого-педагогічних закономірностях фізичної, оздоровчої, розважальної, ігрової, художньої і творчої діяльності, що сприяють збереженню життєздатності вихованців ПТНЗ, а саме: соціокультурно-анімаційні – використання системи методів поліпшення та збагачення духовністю стосунків між учнями; провідною метою даних технологій є їх гуманітарно-виражена спрямованість для запобігання самотності особистості у відносинах з іншими людьми; спортивно-оздоровчі – сприяють повноцінному відновленню духовно-фізичних сил та здоров'я, зміні негативних вражень, позитивному настрою, зняттю внутрішньої напруги та знесилення; педагогічно-ігрові – володіють педагогічними та організаційно-методичними привілеями, сприяють швидкому накопиченню необхідної інформації, набуттю життєвопотрібних умінь та навичок; імітації різноманітних видів суспільної діяльності, збагачують сферу порозуміння учнів з різними соціальними групами.

3. Освітні технології, є механізмом формування в учнів ПТНЗ важливих якостей, соціально-важливих норм та ціннісних орієнтацій.

4. Соціально-реабілітаційні технології впливають на можливість розв'язувати завдань соціально-культурної реабілітації, що забезпечує особистісний розвиток та соціалізацію вихованців ПТНЗ, які потребують допомоги, захисту і підтримки [3; 4; 5].

Форми дозвілєвої діяльності учнів у гуртожитку можна класифікувати за: суттю (розважальні, спортивні, інформаційні, суспільно-корисні, екологічні, творчі та ін.); тривалістю у часі (ті, що проходять один раз, періодичні, короткострокові, системні); кількістю осіб (масові, групові та індивідуальні); характером (недіяльні, ініціативні, споглядацькі, творчі, прикладні); напрямом (інформаційні, просвітницькі, культурно-мистецькі, спортивні, рекреаційні, волонтерські, громадські, розважальні, віртуальні тощо); ступенем креативності (творчі, тренувальні та ін.) [2].

Всі види і форми дозвілєвої діяльності в гуртожитку мають відрізнятися змістовним наповненням та різноманітністю: культурні, мистецькі, музичні, театральні, драматичні, громадські, фахові, соціальні, Інтернет-дозвілля, соціокультурні проекти, програми, конкурси, вечори відпочинку, вечірки, дискотеки та інші.

Отже, у різних формах дозвілєвої діяльності учнів ПТНЗ у гуртожитку приваблює: домашні умови, імпровізація, підбір різноманітних видів діяльності залежно від оточуючих умов, керування власними ціннісними орієнтаціями та установками, індивідуальна діяльність. Під час дозвілля вихованці починають порівнювати свої навички та форми поведінки з новими, тими що існують в дозвілєвій групі. Враховуючи суспільні цілі, відбувається набуття шаблонів поведінки, які відповідають кожній ситуації. Особистість заради спокійної та емоційно-комфортної ситуації, регулює дозвілєві потреби і види дозвілєвої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аза Л. О. Соціальна цінність вільного часу / Л. О. Аза, В. А. Піддубний. – К. : Знання, 1974. – 472 с.
2. Бойчелюк В. Й. Дозвілєзнавство : навч. посіб. / В. Й. Бойчелюк, В. В. Бойчелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
3. Вайнола Р. Х. Технології соціальної роботи: сутність, специфіка, класифікації / Р. Х. Вайнола // Соціальна робота: технологічний аспект / за ред. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2004. – С. 36–46.
4. Сидор І. П. Соціокультурні технології в організації дозвілля / І. П. Сидор // Вісник Черкаського університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. – Черкаси, 2009. – Вип. 144. – С. 146–149.
5. Суртаев В. Я. Социально-педагогические особенности молодежного досуга : учеб. пособие / В. Я. Суртаев. – Ростов н/Д. : [б. и.], 1997. – 200 с.
6. Шмаков С. А. Досуг школьника / С. А. Шмаков. – Липецк : Ориус, 1993. – 191 с.